

"redelijke aanpassingen in hoger onderwijs"

Studenten met een functiebeperking moeten dezelfde kansen krijgen als andere studenten om succesvol te participeren aan hoger onderwijs. De instelling mag niet discrimineren en moet redelijke aanpassingen voorzien voor deze studenten. Daarnaast is het belangrijk dat hoger onderwijsinstellingen anticiperen. Ze moeten er van uit gaan dat studenten met een functiebeperking aan hun universiteit of hogeschool zullen komen studeren en moeten daarom maatregelen treffen, zoals toegankelijk maken van gebouwen, bepaalde software op computers voorzien, training geven aan personeel, werken aan attitudeverandering... (LINK, 2009).

In deze themanieuwsbrief bespreken we de nationale en internationale wetgeving die op dit moment van toepassing is met betrekking tot redelijke aanpassingen. Daarna volgt een overzicht van wat redelijke aanpassingen kunnen zijn. Tenslotte worden redelijke aanpassingen gekaderd binnen het concept Universal Design.

Wetgeving met betrekking tot redelijke aanpassingen

Het **Decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid** verbiedt discriminatie op grond van volgende beschermde criteria: geslacht, leeftijd, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, geloof of levensbeschouwing, politieke overtuiging, taal, gezondheidstoestand, handicap, fysieke of genetische eigenschap, sociale positie, nationaliteit, zogenaamd ras, huidskleur, afkomst, of nationale of etnische afstamming (art. 16).

Er is sprake van discriminatie wanneer iemand verschillend wordt behandeld op grond van een beschermd criterium zonder dat er een rechtvaardiging voor bestaat (art. 16).

Ook de weigering van redelijke aanpassingen voor een persoon met beperking houdt discriminatie in (art. 15), tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die ze moet treffen of deze maatregelen voldoende gecompenseerd worden door andere bestaande maatregelen (art 19).

Art. 19 van het Decreet omschrijft **redelijke aanpassingen** als: *elke concrete maatregel, van materiële of immateriële aard, die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap neutraliseert.*

Ook in het **Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (2006)**, dat in juli 2009 door België geratificeerd werd, komen redelijke aanpassingen aan bod. Art. 2 omschrijft het begrip **redelijke aanpassingen** als: *noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen.*

Toegepast op onderwijs vermeldt het Verdrag in art. 24 dat personen met een beperking redelijke aanpassingen moeten krijgen *naargelang de behoefte van de persoon in kwestie zodat zij zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen toegang krijgen tot een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren.* Daarnaast vermeldt ditzelfde artikel dat mensen met een beperking *de ondersteuning moeten krijgen die zij nodig hebben om effectieve deelname aan het onderwijs mogelijk te maken.*

Het is aan de onderwijsinstelling om de disproportionaliteit van de gevraagde redelijke aanpassingen aan te tonen, indien de instelling een bepaalde aanpassing niet kan toelaten. De onderwijsinstelling moet actief op zoek gaan naar oplossingen en tegenvoorstellen die wel proportioneel zijn. De onderwijsinstelling kan zich bijgevolg moeilijker beroepen op een gebrek aan draagkracht om de noodzakelijke redelijke aanpassingen voor studenten met een beperking te weigeren. Weigeren kan alleen wanneer de noodzakelijke aanpassingen disproportioneel zijn (Steunpunt Recht en Onderwijs, persoonlijke mededeling, 2/04/2010).

Het blijft dus expliciet de bedoeling om actief op zoek te gaan naar oplossingen. Elke vraag tot redelijke aanpassing moet opnieuw bekeken worden en mag nooit zomaar worden geclassificeerd als 'onevenredig'.

Wat als een instelling hoger onderwijs redelijke aanpassingen weigert?

Als een student met een functiebeperking feiten aanvoert die het bestaan van een discriminatie doen vermoeden, bv. door het weigeren van redelijke aanpassingen, dan ligt de bewijslast bij de school en de inrichtende macht. Zij moeten bewijzen dat er geen sprake is van discriminatie. Zo'n klacht tegen een school en inrichtende macht kan ingesteld worden door:

1. de persoon met een beperking zelf
2. een orgaan dat door de Regering werd aangesteld om in rechte te kunnen optreden in de geschillen rond discriminatie op voorwaarde dat de persoon met een beperking daarmee ingestemd heeft
3. een instellingen van openbaar nut en verenigingen die op de datum van de feiten sedert ten minste drie jaar rechtspersoonlijkheid hebben en die zich op de datum van de feiten sedert ten minste drie jaar in hun statuten tot doel hebben gesteld, de mensenrechten te verdedigen of discriminatie te bestrijden in rechte optreden in alle geschillen over discriminatie met instemming van de persoon met een handicap.

(Steunpunt Recht en Onderwijs, persoonlijke mededeling 27 april 2010)

Tijds kader

In zijn **Beleidsnota Gelijke Kansen (2009-2014)** geeft Pascal Smet, Vlaams minister van Onderwijs en Gelijke Kansen, aan dat in deze legislatuur 'personen met een handicap' voor het eerst een expliciete doelgroep worden van het Vlaamse gelijkekansenbeleid. De minister benadrukt dat inclusie een kwestie is van gepaste ondersteuning. *Als voldoende ondersteuning, redelijke aanpassingen en de juiste ingesteldheid, in plaats van vooroordelen en/of betutteling, niet aanwezig zijn, hebben zij wel het formeel 'recht', maar nog steeds geen gelijke kansen.*

Art. 35 van het VN-verdrag wijst erop dat binnen twee jaar nadat het verdrag is geratificeerd, moet worden gerapporteerd over de maatregelen die zijn genomen om de verplichtingen van dit verdrag na te komen en over de vooruitgang die is geboekt in dat verband. Uiterlijk tegen 1/8/2011 rapporteert België aan het uitvoeringscomité van de VN.

Enkele voorbeelden van redelijke aanpassingen in het hoger onderwijs

We geven een aantal voorbeelden die als redelijke aanpassing voor één student in een specifieke context kunnen gecreëerd worden. Tegelijkertijd kunnen deze voorbeelden ook gezien worden als ondersteunende maatregelen voor alle studenten, die universeel geïnstalleerd kunnen worden.

1. Studiemateriaal

- Zorg voor een goede inleiding van het geheel en de delen in je cursus.
- Formuleer je doelstellingen duidelijk.
- Zorg voor afwisseling in je documenten. Voorbeelden zijn: uitgeschreven tekst, PowerPoint, illustraties, foto's, schema's, diverse oefeningen.
- Bij PowerPoint slides gebruik je minimum een tekstgrootte van 18.
- Beperk de hoeveelheid informatie per slide tot maximum 6 topics.
- Laat het gebruik van PC toe, zowel tijdens de lessen als tijdens de examens.
- Gebruik een blauwe achtergrond met gele tekst. Dat is duidelijker dan zwart op wit.
- Voorzie de mogelijkheid om je cursus digitaal te verkrijgen.
- Stel het materiaal voor de lessen beschikbaar, zodat studenten zich al kunnen voorbereiden.
- Laat studenten gebruik maken van nieuwe technologische hulpmiddelen, zoals een Smartpen: iedere student noteert gedurende één les met de smartpen. Hij duwt op 'record' en begint dan te schrijven. De notities hiervan, samen met de audio-file, komen dan terecht op de website. Zo heeft iedereen toegang tot een pakket aan notities en aan audio-materiaal van de lessen.

2. Evaluaties

- Biedt gevarieerde vragen aan die aansluiten bij verschillende leerstijlen van studenten: reproductievragen, inzichtvragen, toepassingsvragen, ..
- Maak gebruik van meerdere evaluatievormen : projecten, schriftelijk examen, presentatie, interview, klasparticipatie, portfolio, groepspresentatie, discussieforum, vaardigheidsevaluatie, zelfevaluatie, enz.
- Voorzie meerdere kleine en grote evaluatiemomenten via permanente en periodieke evaluatie (in plaats van één of twee grote testsituaties).
- Voorzie proefexamens online en op papier.
- Geef je studenten voorbeeldvragen die men op een examenvraag kan verwachten.
- Zorg voor een duidelijke vraagstelling tijdens het examen.
- Vraag aan andere lectoren om je opdrachten en examens na te lezen.
- Geef de mogelijkheid om examens af te leggen in een aparte ruimte. Dit geeft minder afleiding van buitenaf.
- Geef de mogelijkheid om meer tijd te vragen bij een examen.
- Geef de mogelijkheid om een mondeling examen aan te vragen ipv een schriftelijk examen.
- Zorg dat je examenkopij in voldoende groot lettertype staat.
- Geef de mogelijkheid tot mondelinge toelichting bij een schriftelijk examen.
- Geef de mogelijkheid tot gebruik van woordenboek tijdens het examen, wanneer spelling geen essentieel curriculumonderdeel is.

3. Onderwijsvormen

- Wissel zo veel mogelijk verschillende onderwijsvormen af met elkaar , zoals (activerend) hoorcollege, casemethode, elektronische discussiegroep, onderwijsleergesprek, probleemgestuurd onderwijs, projectonderwijs, spelvormen.
- Geef aan dat studenten ook na de les welkom zijn om aan te geven wat ze nodig hebben.
- Probeer de verwachtingen van de studenten te schetsen, in dialoog met hen.
- Hou in gedachten hoe verschillend studenten kunnen leren. Daarom is het belangrijk om te variëren in methodes en stijlen.
- Stimuleer studenten om afspraken te maken met medestudenten om lesnotities te kopiëren.
- Wanneer je taken geeft, zorg voor regelmatige feedback.

Er dienen niet alleen redelijke aanpassingen gemaakt te worden op vlak van onderwijzen en leren zelf. De studeerervaring van studenten gaat immers verder: sociaal netwerk, op kot gaan, studentenvoorzieningen... Ook hier moeten redelijke aanpassingen voorzien worden (LINK, 2009).

Het voorzien van redelijke aanpassingen vereist een inspanning van alle personeelsleden. Daarom is het belangrijk dat instellingen hoger onderwijs opleiding voorzien voor hun personeel. In zo'n opleiding kan men werken aan bewustwording en men kan er samen nadenken over concrete zaken zoals evalueren, lesmateriaal...

Daarnaast is het belangrijk dat instellingen aan (toekomstige) studenten communiceren over redelijke aanpassingen, bv. op opendeurdagen of tijdens een introductieweek. Er moet gecommuniceerd worden via verschillende kanalen en dit algemeen en doelgroepgericht.

Ten slotte moeten redelijke aanpassingen consequent voorzien worden. Daarom is het interessant dat de hoger onderwijs instellingen strategisch te werk gaan en redelijke aanpassingen opnemen in hun beleid en procedures. (LINK, 2009)

Universal Design for Learning (UDL)

Ondanks het feit dat er nog redelijke aanpassingen zullen nodig zijn in een specifieke situatie, is het erg belangrijk om in de eerste plaats te streven naar Universal Design. Het **Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (2006)** definieert in art. 2 Universal Design of Universeel Ontwerp als *ontwerpen van producten, omgevingen, programma's en diensten die door iedereen in de ruimst mogelijke zin gebruikt kunnen worden zonder dat aanpassing of een speciaal ontwerp nodig is. Universeel ontwerp omvat tevens ondersteunende middelen voor specifieke groepen personen met een handicap, indien die nodig zijn.*

Het begrip Universal Design is afkomstig uit de architectuur. Dit gedachtegoed werd toegepast op onderwijs onder de naam Universal Design for Learning (UDL). UDL betekent niet dat er één optimale benadering bestaat voor alle studenten. Het betekent wel dat de onderwijsinstelling tegemoet komt aan de noden van een heel diverse studentenpopulatie door flexibel om te springen met doelstellingen, methoden, materialen, evaluatie... (www.cast.org).

UDL vertrekt vanuit drie richtlijnen die onderwijsinstellingen moeten helpen om tegemoet te komen aan de noden van al hun studenten (www.udlcenter.org):

1. Diversiteit en flexibiliteit op vlak van **representatie**: informatie wordt best op diverse manieren aangeboden zodat studenten op verschillende manieren de kennis kunnen verwerven (bv. video, geschreven tekst,...).
2. Diversiteit en flexibiliteit op vlak van **actie en expressie**: studenten moeten op verschillende manieren kunnen aantonen wat ze geleerd hebben (bv. mondeling examen, schriftelijk examen,...).
3. Diversiteit en flexibiliteit in manieren om de **betrokkenheid** van studenten te wekken: inspelen op de interesses van studenten en gepaste uitdagingen aanbieden om de motivatie van studenten te verhogen (bv. gebruik maken van Youtube, inspelen op de actualiteit,...)

Het spreekt voor zich dat hoe beter hoger onderwijs instellingen gaan anticiperen – dus hoe universeler zaken in een onderwijsinstelling georganiseerd zijn – hoe minder redelijke aanpassingen nodig zijn. De uitdaging is om proactief te werk te gaan zodat minder ad hoc aanpassingen nodig zijn. Vragen naar redelijke aanpassingen zijn een belangrijke bron van inspiratie en een aanmoediging voor instellingen hoger onderwijs op weg naar Universal Design.

Het SIHO bedankt het [Steunpunt Recht en Onderwijs](#) en het [Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding](#) voor de bijdrage aan het juridische luik van dit document.

Voor vragen en informatie kan u het terecht bij het SIHO:

E: info@siho.be

T: 0473 59 09 72

W: www.siho.be

Bronnen

- Beleidsnota Gelijke kansen 2009-2014. Samen gelijke kansen versterken. Pascal Smet, Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel, november 2009
- Center for Applied Special Technology (CAST), geraadpleegd op www.cast.org
- Decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid, geraadpleegd op www.ejustice.just.fgov.be
- Denissen, K., Léonard, R., Van den Brande, J., Wilems, L. (2010) Studeerwijzer. Op weg naar succesvol studeren. VUB Press
- Herrington, M., Simpson, D. (2002). Making reasonable adjustments with disabled students in higher Education. University of Nottingham
- Learning Inclusively – Network + Know-how (LINK) (2009) Reasonable Adjustments/Accommodations. LINK Network Event Manchester (UK), 30/11/2009-1/12/2009
- Making your teaching inclusive, geraadpleegd op www.open.ac.uk/inclusiveteaching
- National Center for Universal Design for Learning, geraadpleegd op www.udlcenter.org
- Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO) (2009) Structuur en cultuur voor inclusie. Hoe verhouden beide zich tot elkaar? Verslag studiedag 7 mei 2009, geraadpleegd op www.siho.be
- Universal Design for Instruction (UDI), geraadpleegd op www.siho.be
- VN-conventie van 13 december 2006 voor Gelijke Rechten van Personen met een Handicap, geraadpleegd op www.gripvzw.be